

Світлана Олександрівна КНИЖЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри криміналістики, судової експертології

та домедичної підготовки факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1944-4256>

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СПОСОБІВ ПОРУШЕНЬ ЗАКОНІВ ТА ЗВИЧАЇВ ВІЙНИ

В Україні триває повномасштабне вторгнення російської федерації вже понад восьмий місяць. За цей час на території України окупантами було вчинено чимало злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Серед них – порушення законів та звичаїв ведення війни (ст. 438 КК України). Згідно статистичних даних офісу Генерального прокурора України з січня по вересень 2022 року було зареєстровано понад 30 вказаних кримінальних проваджень, в минулому році – 9, у 2014 році – 1 [1].

Перед криміналістами постало завдання щодо розробки методики розслідування порушень законів та звичаїв ведення війни. Одним із складових методики розслідування вказаних злочинів є їх криміналістична характеристика. Центральним елементом криміналістичної характеристики будь-яких кримінальних правопорушень, в тому числі й розглядуваних, є спосіб їх вчинення.

Встановлення типових способів порушень законів та звичаїв війни вимагає вивчення норм міжнародного гуманітарного права, серед яких: IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі (1907 р.), Конвенція про захист цивільного населення під час війни (1949 р.) та Додаткові протоколи до неї (протоколи I, II від 1977 р., протокол III від 2005 р.), Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту (1954 р.), Женевська конвенція про поводження з військовополоненими (1949 р.), Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії зі складу збройних сил на морі (1949 р.), інші.

Аналіз норм міжнародного гуманітарного права, слідчо-судової практики дозволяє нам виділити наступні групи типових способів порушень законів і звичаїв війни залежно від об'єктів злочинних посягань:

- щодо цивільного населення;
- щодо використання бойової техніки та боєприпасів;

- щодо військовополонених;
- щодо захисту навколишнього природного середовища;
- щодо охорони культурних цінностей.

Серед типових способів щодо цивільного населення можна виділити дві підгрупи. Перша охоплює ті способи, дія яких спрямована не на конкретну особу, а на невизначене коло осіб. До цих способів ми відносимо: напад на місцевості, що не обороняються; вогневе ураження населених пунктів, портів, осель, храмів та госпіталів (за умови, якщо вони не використовуються у воєнних цілях); руйнування, що не спричинені військовою необхідністю; нападати на медичні формування та санітарно-транспортні засоби, які мають належні розпізнавальні емблеми (знаки) і сигнали.

Наприклад, група військовослужбовців РФ у кількості 7 чоловік, перебуваючи в с. Малинівка Белгородської області РФ із РСЗВ БМ-21 «Град» протягом 24 лютого 2022 року обстрілювали населені пункти Козача Лопань, Ветеринарне Харківської області, пошкодивши будівлю комунального закладу «Ветеринарний ліцей» Дергачівської міської ради Харківської області та житлові будинки громадян України [2].

Друга підгрупа охоплює такі способи, що спрямовані відносно конкретних осіб. Найчастіше такими способами є: вбивства, зґвалтування, умисне нанесення тілесних ушкоджень, грабежі, примушування воювати на стороні окупаційних військ, примусове переміщення на територію держави-окупанта, незаконний арешт, набір або вербування дітей віком до п'ятнадцяти років до складу національних збройних сил або їх використання для активної участі у бойових діях.

Типовими способами порушень законів і звичаїв війни щодо використання бойової техніки та боєприпасів є використання застосування зброї, яка має не вибіркового характеру, тобто однаково вражає військові і цивільні об'єкти і здатна завдати зайвих страждань (наприклад, розривні кулі та кулі, що легко розвертаються або сплющуються в тілі людини; отрута, отруйні речовини та сильнодіючі отруйні речовини; бактеріологічна (біологічна) і токсична зброя). Використання росією касетних, термобаричних «вакуумних» бомб, протипіхотних мін в українських містах, фосфорних боєприпасів [3] і запалювальних авіабомб є порушенням Гаазьких конвенцій і звичаєвого міжнародного гуманітарного права.

Найчастіше способами порушень законів і звичаїв війни щодо військовополонених є: вбивства, жорстоке поводження з полоне-

ними, примусова стерилізація, умисне нанесення тілесних ушкоджень (в тому числі ампутація кінцівок, тортури).

Типовими способами порушень законів і звичаїв війни щодо захисту навколишнього природного середовища є захоплення (або здійснення атак) атомних електростанцій та інші об'єкти, *знищення яких може призвести до витоків небезпечних речовин.*

Найчастіше способами порушень законів і звичаїв війни щодо охорони культурних цінностей є пошкодження або руйнування будівель, що є історичними пам'ятками, культурною чи духовною спадщиною.

Надаючи характеристику способів порушень законів і звичаїв війни варто відзначити, що для них характерні всі стадії: підготовка, вчинення, приховання. Так, способами приховання порушень законів і звичаїв війни щодо цивільного населення найчастіше були приховання трупів шляхом їх закопування у землю [4].

Знання слідчим типових способів порушень законів і звичаїв війни дозволить, в першу чергу, виявити сліди їх застосування та інші невідомі елементи криміналістичної характеристики таких злочинів. Розуміння типових способів полегшить також діяльність слідчого щодо визначення суб'єктів взаємодії, техніко-криміналістичного забезпечення під час розслідування досліджуваних кримінальних правопорушень та багатьох інших криміналістичних завдань.

Список бібліографічних посилань: 1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення 18.10.2022). 2. Вирок Котелевського районного суду Полтавської області від 31 травня 2022 р. по справі № 535/244/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104531363> (дата звернення 21.10.2022). 3. Росія знову використала в Україні заборонені фосфорні бомби. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/03/27/novyna/bezpeka/rosiya-znovu-vykorystala-ukrayini-zaboroneni-fosforni-bomby> (дата звернення 20.10.2022). 4. Катували і жорстоко стратили: під Бучею знайшли ще одне масове поховання. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/06/13/novyna/suspilstvo/katuvaly-zhorstoko-stratyly-bucheyu-znajshly-shhe-odne-masove-roxovannya> (дата звернення 19.10.2022).